

ACC. N:R M. 15769:1-6.

Landskap: *Västergötland* Upptecknare: *Arvid Johansson, Heidi*
Härad: *Kind* Berättare: *olika personer; se uppt.*
Socken: *Ö. Frölunda* Berättarens yrke: _____
Uppteckningsår: *1961* Född år _____ i _____

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Lägner och folkliv om männen. S. 1-6.

LM F 118.

8/11-61

Skriv endast på denna sida.

SÄGNER OCH FOLKTRO OM MÅNEN. L U F 18

Vad som gäller denna uppteckning om "sägner och folktro om månen" vill jag redan innan jag börjar densamma, göra den anmärkningen mot mig själv, att den ej bliver, som jag jag hade önskat att den skulle varit. Orsaken till detta är, att det är ganska svårt numera att bland de äldre få några vidare upplysningar om sådant, som gäller tro sägner och vidskepelse. En ganska så bidragande orsak till detta torde vara den, att de nu gamla människorna ej själva, åtminstone de flesta, ej ~~KÄNNA~~ upplevt den tidsepok, som väl får räknas till lite längre bort i tiden. De som nu är gamla föddes i den brytnings tid, som vidskepelsen här på orten började, åtminstone till den största delen, att dö ut. Följden blev då den att när föräldrarna själva började att mista sin tro på sådant, så blev det ej så mycke, som de talade om för barnen om sådant. Om min far hade levat, skulle jag kunnat gjort denna uppteckning mycket bättre. Han brukade att berätta om allt möjligt gammalt, om såväl verklighet, som sägner. Jag minnes mycket väl att han berättade även sägner om månen. Jag minns det dock ej så väl, att jag vågar att

Lug 118

jag vågar att uppteckna detsamma. Berättaren Per Johansson, som är mycket intresserad av allt gammalt, och som väl framgår av, åtminstone en del av mina uppteckningar, visste ej heller så mycket om sägner och talesätt om månen. Men något visste han, så jag får uppteckna det lilla, som jag har lyckats att samla.

Ett par benämningar på månen har förekommit och förekommer än i dag. På romantikens område är det benämningen "Tjusaraugust". Denna benämning tror jag dock ej är så gammal här på orten, jag vill minnas att jag var i 20 årsåldern innan jag hört denna benämning. "Fattigmanslyse" "Fattigmansljus" är en här på orten gammal benämning på månen. Denna benämning på månen var också mycket naturligt berättigad. Ofta blev det så att man utnyttjade månskenet om man skulle gå någonstans. Givetvis fick detta ej vara något nödvändigt ärende för dagen. Uttryck som så, har jag ofta hört, kanske också sagt dem själv. Jag tror att jag går i kväll medan här är månljust. Du kan väl komma och hälsa på hemma, passa på någon månljus kväll, för vägen är dålig. Det var också och är skillnad att gå t, e, x, en skogsstig i mörker eller i månsken.

Här på orten torde man blott ha talat om månen, som ett manligt väsen. Detta uttryck gällde och gäller än i dag, för såväl full, halv, som nymåne. "Har du sett så fin han är i kväll". "Nu är han precis halv". "Nu är det ej mycket kvar av honom, blott som en mösskärm". I vilket sammanhang man talade om månen, så blev det och blir alltid uttrycket han, hon tror jag aldrig har förekommit här på orten. Några olika slag av figurer i de fläckar eller formationer, som kommer till synes i fullmånen, mer än man tycker sig se ett bergmassiv och en gubbe, torde i stort sett ej ha förekommit här. Man talar om ett berg, och så gubben i månen. Detta är alltså den vanliga Ortsbenämningen. Förutom detta har det givetvis i mångas fantasi-helst de som har begåvats med en livlig sådan tyckts sig se allt möjligt. Sådant minns jag ifrån min ungdom-när man var ute och såg på månen-att den ene såg det och en annan något annat. Men detta var inget, som är värd att uppteckna. I regel var det rena påhitt eller fantasier, som knappast någon mer än den som fantiserade om det, kunde se eller förstå hans mening. Något liknande om halvmånen, torde ej ha förekommit. I långt äldre tider torde man med säkerhet här på orten ha ansett månfasens betydelse, vid såväl

födelse, giftermål och andra viktiga tilldragelser. Det torde dock vara såpass längesedan att det nu är svårt att få några upplysningar om detta. Jag har sökt, men ej lyckats, att här på orten få reda på någon äldre person, som kunnat berätta om detsamma. Berättaren Per Johansson minns mycket som hans far berättat för honom. Han säger dock att han ej har berättat något mycket om detta. Han tror att detta beror på att hans far tillhörde dem, som var bland de första här på orten, som bröt med den gamla tron om skrock och sägner. Om månens dragningskraft och dess påverkan på människorna, som det i frågelistan nämnda exemplen, har varken berättaren eller jag hört omtalas. Däremot har berättaren hört omtalas något om sedvänjor och tro i samband med nyårsny.

Berättarens far hade talat om att en grannkvinna till dem alltid hade gått ut att se på nyårsnyet. Hon hälsade på nyet med en vanlig nigning, och med knäppta händer läste hon något. Om detta var några egna önskningar eller ~~XXXX~~ en viss vanlig formel, som lästes vet ej berättaren med säkerhet. Hon försökte också att i nyårsnyet utröna händelser för det kommande året. Att det skulle ha någon betydelse var man befann sig, hade för händer eller hade på sig

när man första gången såg nyårsnyet, har jag ej hört någon berätta om här på orten. Nyårsnyet såväl som de andra nyen under året, var i äldre tid en spåman för kommande väderlek eller kanske ännu mera om den väderlek som var skulle ändra sig vid ett kommande ny. De gamla har ännu i dag en ganska så fast tro på detta. Om det varit kallt, regningt eller tort en längre tid, kan man få höra uttryck, som så. Det är nytänne nu i nästa vecka, innan ändrar det sig nog ej, men då skall du få se att det ändrar sig. Många ger också akt på ett ny, då i första hand nyårsnyet, för att sia om kommande väderlek. Jag har ej lyckats att få någon riktig upplysning om hur månen skall se ut eller vara vid detta tillfälle för att man skall kunna förutse den eller den väderleken. Min moder tillhör dem, som tror på väderleksombyten vid nytänne. Hon vet dock ingenting om förhandsspådomar. En ring av matta moln kring månen, en så kallad mångård, skall betyda - om det har varit klart väder en längre eller kortare tid - att det blir nederbörd. Det är många som ger akt på denna mångård även i dag. "Det visste jag att det skulle bliva nederbörd med dä snaraste, dä va en så väldig mångård i går kväll" Jag har också hört personer tala om olika färg på månen. Jag är

ej helt säker på hur man uttyder väderleken, men jag tror att det är ungefär följande. Är månen klar och tindrande, som den alltså brukar att vara vid vackert väder, skall detta fortsätta. Är den mera matt, blek, eller gulaktig till färgen, blir det väderleksombyte, alltså nederbörd av något slag. Alla dessa väderleksspådomar i månen, är givetvis en kvarleva från gamla tider. Men det märkvärdiga är att det finns de som ger akt på det i våra dagar, och även talar om detsamma. Vad jag har upptecknat här, angående månen, som väderleksspåman, kommer utanför ramen av frågelistans frågor. Det var ett infall jag fick, att det kanske kunde passa i samband med de andra frågorna. Vad som berättats om månförmörkelser, dess orsak, vad de varslade om m, m, har berättaren eller jag, ej hört något talas om. Det är ju också ganska långt tillbaka i tiden, som åtminstone de flästa av människorna, genom tidningar eller andra skrifter fick upplysning om dess orsak. Jag har dock hört att den allmänna tron här på orten var, att såväl mån, som solförmörkelse skulle betyda onda tider av något slag. Missväxt, hungersnöd, krig, pest m, m. Ja detta var allt vad jag hade att besvara denna frågelist med.